

Jerzy Madejski

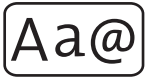
Autobiografia : gatunek – Dyskurs – Praktyka

Autobiografia. Literatura. Kultura. Media nr 1 (1), 7-11

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

AUTOBIOGRAFIA nr 1(1) 2013, s. 7–11
ISSN 2353-8694

WSTĘP

JERZY MADEJSKI*
Uniwersytet Szczeciński

Autobiografia. Gatunek – Dyskurs – Praktyka

Streszczenie

W „Autobiografii” będziemy śledzić, jak ewoluują stare przekazy autobiograficzne (list, autobiografia, *silva rerum*, dziennik, pamiętnik...); a także rejestrować to, co dzieje się z ich współczesnymi wariantami (e-mailem, blogiem, internetowym komiksem autobiograficznym, autorską stroną internetową, profilem na FB, kroniką rodzinną w sieci...). Będziemy pytać, jak te nowe formy wypowiedzi oddziałują na dotychczasowe narracje osobiste i jak modyfikują dzisiejsze sposoby ekspresji, również poprzez wprowadzanie do pisma elementów innych sztuk. Krótko rzecz ujmując – zamierzamy opisywać rozmaite warianty coraz częściej uprawianej autobiografii multimedialnej.

Słowa kluczowe

autobiografia, gatunek, dyskurs, praktyka

* Kontakt z autorem: madejski@univ.szczecin.pl

Wydawanie nowego pisma wymaga kilku słów wyjaśnienia, choć w naszym wypadku można by powołać się na rozpowszechniony w światku akademickim i kulturalnym zwyczaj skupiania badań wokół poszczególnych sztuk, rodzajów i gatunków literackich. Znany jest on zarówno w Polsce (m.in. „Teatr”, „Dialog”, „Poezja”, „Portret”), jak i gdzie indziej (m.in. „Poetry”, „Novel”, „Modern Fiction Studies”, „Modern Drama”). Przy okazji możemy tylko zaznaczyć, że choć nie brakuje pism na świecie poświęconych autobiografii, a także biografistyce (np. „a/b: Auto/Biography Studies”, University of North Carolina Press; „biography”, University of Hawaii Press), u nas ten dział piśmiennictwa był dotychczas w tym trybie problematyzowania pomijany. Wyjątkiem jest, inspirowany polską tradycją badań socjologicznych, kwartalnik „Pamiętnikarstwo Polskie”. Nie znaczy to, że nie poświęcano autobiografii uwagi w periodykach naukowych i literackich. Tylko w ostatnich latach ukazały się ważne numery rejestrujące i omawiające zdarzenia z tego działu piśmiennictwa (m.in. „Teksty Drugie”, „Pamiętnik Literacki”, „Literatura na Świecie”, „Dekada Literacka”, „Opcje”).

W naszym periodyku będziemy śledzić, jak ewoluują stare przekazy autobiograficzne (list, autobiografia, *silva rerum*, dziennik, pamiętnik...), a także rejestrować to, co dzieje się z ich współczesnymi wariantami (e-mailem, blogiem, internetowym komiksem autobiograficznym, autorską stroną internetową, profilem na FB, kroniką rodzinną w sieci...). Będziemy pytać, jak te nowe formy wypowiedzi oddziałują na dotychczasowe narracje osobiste i jak modyfikują dzisiejsze sposoby ekspresji, również poprzez wprowadzanie do pisma elementów innych sztuk. Krótko rzecz ujmując – zamierzamy opisywać rozmaite warianty coraz częściej uprawianej autobiografii multimedialnej (by strawestować formułę genologiczną Edwarda Balcerzana).

Zajmować nas będzie również inny niż genologiczny wymiar autobiografii. Ten wynikający z przekształceń literatury XX wieku (i jej teorii), który spowodował rozszerzenie pola dociekań o – jak dawniej to ujmowano – pogranicza literatury. W rezultacie jesteśmy w okresie swoistego przeszacowania literatury, czasie konstruowania nowego kanonu tekstów, obejmującego w coraz szerszym zakresie narracje osobiste. Na ten ruch teorii/praktyk autobiograficznych ma wpływ rozwój studiów tożsamościowych, a więc genderowych, postkolonialnych, postzależnościowych, regionalnych. Polskie studia kobiece szeroko otwierają „spizarnie pamięci”, jak ten zasób nazywa w książce *Akuszerki transformacji* Agnieszka Mroziak.

Nie znaczy to, że nie warto przyglądać się oryginalnym koncepcjom pisarstwa autobiograficznego, jakie stworzyli wybitni pisarze polscy. Wolno nawet stwierdzić, że coraz więcej wiemy, w jaki sposób indywidualne warianty twórczości wpłynęły na nasze pojmowanie literatury i na teorię piśmiennictwa autobiograficznego. Wystarczy przypomnieć dyskusje wokół edycji dzienników: Marii Dąbrowskiej, Zofii Nałkowskiej czy Jarosława Iwaszkiewicza.

W tym numerze przyglądamy się temu zagadnieniu na przykładzie *Kronosa* Witolda Gombrowicza.

Nie mniej ważne będzie dla nas zwracanie uwagi na odmienny dzisiaj niż dawniej status przekazów autobiograficznych. Jak wiemy, nie są one teraz czytane tylko dlatego, że stanowią zapis indywidualnej drogi życiowej. Są także istotne, bo pozwalają rekonstruować cudzy los wraz ze światem, do którego przynależą. Potrafimy już czytać przekazy osobiste w kontekście kultury literackiej, jaka je wytworzyła. Zwłaszcza w odniesieniu do tego typu pisarstwa stosuje się formuła, że autor tekstu nie jest dysponentem swojego stylu. Więcej, co najmniej kilka teorii (socjologicznych, kulturoznawczych, politologicznych, filozoficznych) traktuje autobiografie i inne przekazy pamiętnikarskie jako specyficzne źródło do badań formacji kulturowych i dyskursów.

Wszystkie te terytoria badawcze wymagają nowych koncepcji twórczości autobiograficznej. Rzecz ciekawa, i w tej dziedzinie mają one do pewnego stopnia charakter narodowy i kulturowy. Trochę inaczej na przykład bada się twórczość autobiograficzną we Francji niż w tradycji anglosaskiej. Może nawet jesteśmy świadkami wojny kulturowej i na tym obszarze. W piśmiennictwie światowym ciągle żywy jest bowiem spór pomiędzy wąskim, gatunkowym (Philippe Lejeune), a rodzajowym, czyli szerokim, tropologicznym (Paul de Man) pojmowaniem autobiografii. Pragniemy relacjonować te globalne spory wokół intymistyki. W tym numerze nawiązujemy do rozumienia autobiografizmu w niemieckim konstruktywizmie Niklasa Luhmanna. W kolejnych zamierzamy omawiać lokalne, również słowiańskie, koncepcje pisarstwa osobistego.

Nie znaczy to jednak, że powinniśmy rozstać się z teoriami klasycznymi. Zwłaszcza że wciąż jeszcze ukazują się u nas opracowania, w których efektywnie wykorzystuje się na przykład socjologiczne i kulturowe badania dokumentów osobistych w duchu szkoły Floriana Znanieckiego. Z tej inspiracji powstała między innymi książka Małgorzaty Szpakowskiej *Chcieć i mieć*¹. Reinterpretuje się także klasyczną literaturoznawczą teorię listu Stefanii Skwarczyńskiej².

Ale przecież nie brakuje kolejnych debat i dyskusji, które rodzą się na przecięciu tego, co prywatne, i tego, co publiczne, a dotyczą pisarstwa autobiograficznego i biograficznego. Znamienne, że ostatnie żywe polemiki literackie rozgorzały wokół edycji książek o Ryszardzie Kapuścińskim i Wierze Gran. Nie będziemy tracić z pola uwagi tego, jak poszczególne dzieła autobiograficzne wzbudzają ferment polemiczny, wykorzystując to dla prób budowania

¹ Małgorzata Szpakowska, *Chcieć i mieć. Samowiedza obyczajowa w Polsce czasu przemian*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2003.

² Zobacz np. Magdalena Popiel, *Wyspiański. Mitologia nowoczesnego artysty*, Universitas, Kraków 2008; tu: *List artysty jako gatunek epistolografii*.

nowych teorii tego obszaru piśmiennictwa, obejmujących również intrygujące zagadnienia prawne.

„Autobiografia” choć ma mieć zasięg globalny, co staraliśmy się zaznaczyć, zapraszając do współpracy wybitnych znawców literatury z całego świata, jest wymyślona i redagowana przede wszystkim w Szczecinie. Chcielibyśmy to podkreślić również dlatego, że będziemy się starali śledzić, co dzieje się w tym obszarze twórczości w Nowej Marchii. Uważamy, że powinniśmy tropić to, jak na ziemiach zachodnich piśmiennictwo autobiograficzne utrwała doświadczenia: migracji, wygnania, emigracji, przesiedlenia, wydziedziczenia, uchodźstwa, zakorzenienia. W pierwszym numerze zagadnienia autobiograficzne związane z nieodległymi od Szczecina terytoriami są przedstawione w tekstach Katarzyny Taborskiej i Brygidy Helbig-Mischewski.

Według zamierzeń zespołu „Autobiografia” ma być pismem uniwersyteckim. A jednak chcielibyśmy również pamiętać o szerszym odbiorcy. Zamierzamy podejmować próby uprzyśtępnienia tego, co dzieje się na uniwersytecie, aby było zrozumiałe w sali szkolnej, a może i w świetlicy domu kultury. Czynimy tak dlatego, że pisanie autobiografii i form pokrewnych stało się w ostatnich dekadach sposobem zdobywania wiedzy o sobie, a nawet odkrywania i budowania tożsamości. A ci, którzy zajmują się piśmiennictwem autobiograficznym, bywają przewodnikami po meandrach życia duchowego. Jednym ze sposobów tego praktycznego ukierunkowania pisma jest dział słownikowy (w tym numerze reprezentowany hasłem „Pamiętka”).

Nietrudno sobie wyobrazić, czego potrzebujemy i co może być zadaniem na kolejne numery „Autobiografii”. Po pierwsze, niezbędne są nowe sposoby interpretacji przekazu autobiograficznego. Wiemy, że zdezaktualizował się ten najbardziej powszechny, „realistyczny” tryb lektury pamiętnikarstwa. Nie do utrzymania jest sposób czytania, w którym używa się na przykład diarystyki dla weryfikowania zdarzeń z życia osobistego i z kalendarza historycznego, choć ciągle jeszcze korzystają z takiego stylu odbioru przedstawiciele poważnych instytucji i badacze niektórych cechów.

Po drugie, skupienie refleksji wokół pisma pod tytułem „Autobiografia” może się przydać w debacie nad obmyśleniem kanonu piśmiennictwa pamiętnikarskiego. Że taki kanon jest nam potrzebny, nie ulega wątpliwości, zwłaszcza w dydaktyce; zarówno na etapie szkolnym, uniwersyteckim, jak i w kształceniu ustawicznym.

Po trzecie wreszcie, ufamy, że zawartość pisma i inicjatywy towarzyszące złożą się na program badań i działań, który można nazwać szerzeniem kultury pamiętnikarskiej. A trzeba to rozumieć jako ożywanie wrażliwości na treści zapisane w dokumentach osobistych oraz na lokalne i regionalne światy utrwalone przez pisarzy oraz osoby okazjonalnie sięgające po pióro lub edytor tekstu.

Bibliografia

- Autobiografia*, red. Małgorzata Czermińska, Słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2009.
- Lejeune Philippe, „Drogi zeszycie...”, „drogi ekranie...”. *O dziennikach osobistych*, przeł. Agnieszka Karpowicz, Magda i Paweł Rodakowie. Wybór, wstęp i opracowanie Paweł Rodak, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
- Marcus Laura, *Auto/biographical discourses. Criticism, theory, practice*, Manchester University Press, Manchester and New York 1994.
- Popiel Magdalena, *Wyspiański. Mitologia nowoczesnego artysty*, Universitas, Kraków 2008.
- Rodak Paweł, *Między zapisem a literaturą. Dziennik polskiego pisarza w XX wieku (Żeromski, Nałkowska, Dąbrowska, Gombrowicz, Herling-Grudziński)*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
- Szpakowska Małgorzata, *Chcieć i mieć. Samowiedza obyczajowa w Polsce czasu przemian*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2003.

Autobiography. Genre – Discourse – Practice

Summary

In *Autobiography* we will be tracing the evolution of traditional autobiographical texts (such as letter, autobiography, *silva rerum*, journal, memoir etc.) as well as comment on their contemporary versions (e-mail, blog, autobiographical webcomics, personal webpages, facebook profile, family online chronicle etc.). We will be asking about the influence these forms have on the hitherto personal narratives and the way they modify today's forms of expression, including the way the written forms incorporate other forms. In brief: we will be researching various modes of the ever-growing trend of multimedia autobiography.

Keywords

autobiography, genre, discourse, practice

Translated by Paweł Wolski

PROSIMY O CYTOWANIE TEGO ARTYKUŁU JAKO:

Jerzy Madejski, *Autobiografia. Gatunek – Dyskurs – Praktyka*, „Autobiografia. Literatura. Kultura. Media” 2013, nr 1, s. 7–11.